

Bevezető

A Magyar Könyvszemle 2014. évi 4. és 2015. évi 1. száma a sajtótörténeti kutatások körébe sorolható írásokat – tanulmányokat, forrásközléseket és recenziókat – tartalmaz. A diszciplína kutatásának aktuális hazai helyzete az utóbbi években többször vált reflexió tárgyává, de a róla szóló írások nem váltottak ki szélesebb körű szakmai érdeklődést. Talán azért nem, mert a felvetett tudományszervezési és elméleti-módszertani problémák megoldására egyéni szinten nehezen fogalmazható meg épkezláb javaslat. Az itt olvasható és a következő számban olvashatóvá váló, módszertanát és elméleti igényességét illetően egyaránt tarka anyag, melyet az MTA Művelődéstörténeti Osztályközi Állandó Bizottságának Sajtótörténeti Munkabizottsága állított össze, a tárgykör kutatásának aktuális hazai helyzetét és a diszciplína körüli, újabb keletű és korántsem csak magyar nyelvterületre korlátozódó bizonytalanságokat egyaránt kifejezi.

Jórészt magyar sajtóosság viszont a nemzetközi szinten egyre inkább médiatörténeti kontextusba átkerülő sajtótörténeti kutatások intézményi háttérének szinte teljes hiánya. Korábban, az 1960-as évektől az 1980-as évekig az ilyen irányú vizsgálódások számára bázist és központot biztosított az MTA Irodalomtudományi Intézete mint a készülő nagy akadémiai sajtótörténeti összefoglaló gazdája. A vállalkozás első, 1979-ben az Akadémiai Kiadónál megjelent kötetének (*A magyar sajtó története 1705–1848*) előszavában Szabolcsi Miklós úgy fogalmazott, hogy a sajtó „külön minőség”, nem egyszerűen része egy-egy nemzet irodalom- és politikatörténetének. Arra azonban, hogy ezt a sajtós minőséget milyen elméleti megfontolások nyomán, milyen módszertannal lehet vizsgálni és leírni, akkor nem született válasz. A megjelent kötetek jórészt irodalomtörténészek és történészek közül verbuválódott munkatársi gárdája a sajtótörténet anyagát kronológiaiag rendezve, a teljesség igényével igyekezett leírni. Nem véletlenül vált a vállalkozás éppen az 1985-ben megjelent második rész után (*A magyar sajtó története 1848–1892*) folytathatatlaná, azon a ponton, amikor a tömegsajtó korának beköszöntével az anyag leíró számbavétele egyszerűen megoldhatatlannak bizonyult.

A sorozat megrekedése tehát szorosan összefügg a sajtótörténeti kutatások elméleti és módszertani háttérének tisztázatlanságával. Az igazi problémát azonban mégsem a nagy összefoglaló töredékben maradása, hanem a kialakult helyzet okaival való szembenézés hiánya jelentette. Az Irodalomtudományi Intézet elvileg alkalmas kereteket biztosíthatott volna a kudarc eredőinek feltárására és egy új szemléletű, a médiatörténet irányába tájékozódó, korszerű sajtótörténet elméleti

alapjainak és módszertani háttérének kimunkálására. Ehelyett azonban a rendszerváltás táján a csendes agónia jelei mutatkoztak, majd a sajtótörténet végképp eltűnt az Intézet kutatási palettájáról. Bizonyos szempontból persze érthető is ez: a sajtótörténet nem irodalomtörténet. Mégis ez vezetett oda, hogy az ilyen irányú vizsgálódásoknak ma már hiányoznak az intézményes keretei. Az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport mindössze három tagból álló, 19. századi Könyv- és Sajtótörténeti Műhelye, amely ma egyedül folytat szervezett formában magas színvonalú sajtó- és könyvtörténeti tárgyú, levél- és kéziratári forrásfeltáró tevékenységet, önmagában nyilván nem pótolhatja e hiányt. Már csak azért sem, mert az elengedhetetlenül szükséges 19. századi alap kutatások mellett irreális volna elvárni tőlük a 20. század sokszorosán nagyobb, elektronikus médiumokra is kiterjedő anyagának feltárását, valamint mindeme anyag elméletileg reflektált rendszerezését. Hasonló a helyzet az egyetemeken is: a kommunikáció szakos képzések gazdáai általában kicsiny, sok esetben a megszűnés határán egyensúlyozó tanszékek, ahol a csekély számú munkatársi gárdából legfeljebb egy oktató foglalkozik a médiatörténet témájával. Arra pedig, hogy közös kutatócsoportot hozzanak létre, semmilyen forrás nem áll rendelkezésre, s pillanatnyi veszélyeztetett helyzetükben egyébként is inkább a túlélés kérdései foglalkoztatják őket.

A sajtótörténeti kutatómunka így mára leginkább személyes érdeklődés függvényévé vált. Nincsen olyan központ, amely sürgetni lenne képes az elméleti és módszertani problémáknak a külföldi médiatörténeti kutatások tanulságait is hasznosító reflektálását, és egy olyan elméleti bázis kialakítását, melynek nyomán kijelölhetővé válhatnának a korszerű kutatási irányok. Leginkább talán az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontjában 2012 folyamán létrejött Médiatudományi Kutatócsoport változtathatna ezen a helyzeten. A megfogalmazás bizonytalanságát a kutatócsoport helyzetének és tevékenységének bizonytalansága magyarázza. Életre hívása mögött ugyanis nem akadémián belüli megfontolások, még kevésbé akadémia által biztosított anyagi források álltak, hanem a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (Médiatanács) irányából érkező megkeresés és – bizonytalan időre szóló – anyagi támogatás. A Sajtótörténeti Munkabizottság mint a Magyar Tudományos Akadémiai tanácsadó szerve, kívánatosnak tartja e bizonytalan állapot megszüntetését, a kutatócsoport mögé akadémiai finanszírozás rendelkezését, munkatársi állományának akadémiai státuszokkal való megerősítését, a médiaelmélet mellett a médiatörténeti irány fontosságának felismerését, kutatása személyi feltételeinek biztosítását. A Magyar Könyvszemle két, sajtótörténeti írásokat közlő száma nyilvánvalóvá teszi, hogy szervezeti és anyagi háttér hiányában is folynak Magyarországon médiatörténeti kutatások. Van tehát mire és van kikre építeni, ha a tudománypolitika végre rászánja magát az intézményi háttér létrehozására. A 21. századi, egyre inkább mediatiszálódó társadalom, melynek médiumai már sokkal inkább *teremtik*, mintsem *közvetítik* a valóságot, és látják el hamis bizonyossággal a hétköznapi médiafogyasztót, egyre sürgetőbbé teszik a *Hogyan jutottunk ide?* kérdésének tudományos igényű felvetését, a szervezett médiatörténeti kutatások megindítását.

Szajbély Mihály

a Sajtótörténeti Munkabizottság elnöke